

ZDZISŁAW WOŁK

PROBLEMY PRZESTĘPCZOŚCI NA POGRANICZU (NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA GORZOWSKIEGO)

Otwarcie Polski na zachód znacznie ożywiło regiony przygraniczne. Aktywizują się tam społeczności lokalne, pojawiają się próby wspólnych z sąsiadami zza Odry i Nysy przedsięwzięć opartych na regułach gospodarki rynkowej. Szczególnie widocznym symptomem budzącej się gospodarki rynkowej są targowiska, a handel — będący nierzadko początkowym zajęciem ludzi biznesu — postrzegany jest jako szansa *in statu nascendi* dla ludzi przedsiębiorczych, odważnych, zdeterminowanych chęcią odniesienia sukcesu. Tworzeniu działalności gospodarczej opartej na regułach rynku w kraju bez wyraźnych doświadczeń w tym zakresie towarzyszą zjawiska negatywne, w tym wzrost działalności przestępczej. Sprzyja temu sama transformacja, charakteryzująca się niestabilnością prawa, zmiennością kadr, znacznych rozmiarów bezrobociem, brakiem środków na sfery nie związane z gospodarką (m. in. na zdrowie, pomoc socjalną i lecznictwo).

Otwarcie granic stworzyło społecznościom przygranicznym nowe, szersze możliwości różnorodnej aktywności. Wiele z nich z miast, miasteczek i wsi typowo prowincjonalnych, leżących na krańcach państwa, niemal automatycznie przerodziło się w obszary o największej dynamice przemian. Obserwujemy w tych regionach, szczególnie przy zachodniej granicy Polski, znaczne ożywienie społeczne i gospodarcze; pojawiają się tam wciąż nowe podmioty gospodarcze. Obszary te są miejscami, do których ciągną ludzie z całej Polski i często z innych krajów, głównie wschodnich. Poszukują tam oni szansy na lepsze, dostatnie życie, samodzielny start w dorosłe życie w okresie rodzącej się gospodarki rynkowej.

Rozwojowi ekonomicznemu towarzyszą zjawiska patologii społecznej, a szczególnie wzrost przestępczości (A. Radziejewicz-Winnicki, A. Stankowski 1992, s.110-112).

Współcześnie, w dobie transformacji, powtarza się sytuacja znana już z historii, że w okresach gwałtownie zachodzących przemian ma miejsce duża migracja ludności, której towarzyszy szereg zjawisk negatywnych społecznie, takich jak wzrost przestępczości i demoralizacja społeczna. Tak było w okresie rodzenia się wielkiego przemysłu na całym świecie, tak działo się po wojnie przy odbudowie Polski, zasiedlaniu Ziemi Zachodnich i przy tworzeniu nowych

wielkich ośrodków przemysłowych. Z podobnymi zjawiskami spotykamy się i dzisiaj. Tym razem ich przyczyną jest podejmowanie działalności handlowej, która ma szczególnie korzystne warunki na obszarach przygranicznych.

R. Dyoniziak (1994, s. 259) zwraca uwagę również na inne mechanizmy, mianowicie na to, że dysproporcje pomiędzy rozbudzonymi potrzebami konsumpcyjnymi a możliwościami ich zaspokojenia w danym czasie rodzą frustrację u osób mniej odpornych psychicznie. Proces przyśpieszonej industrializacji sprzyjał rozwojowi ekonomicznemu kraju, ale rodził u osób, które zmieniły środowisko, podatność na nieprzestrzeganie uznawanych dotąd wartości, wzorów i norm. Przyczyną zachowań patologicznych może też być konflikt pomiędzy wpojonymi przez wychowanie wartościami i ideaми a różnymi postaciami „zła społecznego” napotkanymi w życiu.

Innym spotykanym w literaturze wyjaśnieniem różnych postaci patologii jest wskazywanie na sytuacje pokusy, czyli „takie, w których motywacje pochodne ze standardu wartości wchodzą w konflikt z motywacjami pochodnymi ze standardu korzyści” (T. Zacharuk 1989). Wychodząc z takiej interpretacji sytuacji pokusy L. Pytka i T. Zacharuk (1995, s. 367-368) wskazują, że „człowiek może ulegać pokusie wskutek legitymowania się słabo zinternalizowanymi normami lub wartościami, dużej siły bodźcowej samej sytuacji, tak że jednostka nie może powstrzymać się mimo zewnętrznych zakazów oraz gdy człowiek znajduje wiarygodne usprawiedliwienie dla swojego postępowania”.

Szczególnie podatna na różnego rodzaju wpływy jest młodzież w wieku dorastania. Sytuacja milczącej akceptacji zjawisk wychowawczo negatywnych, osłabienie kontroli społecznej, wzrost przestępczości dorosłych i wreszcie bezpośredni kontakt ze środowiskiem przestępczym sprzyjają popełnianiu wykroczeń przez ludzi młodych. Wyraźnie zagrożona jest młodzież, która się nie uczy i która dysponuje nadmiarem nie zagospodarowanego czasu wolnego. Badania F. Kozaczuka (1994, s. 54) wskazują, że wymiar czasu wolnego w dni powszednie jest trzykrotnie wyższy w przypadku uczniów niż ich rówieśników nie uczęszczających do szkół. Uczniowie są bardziej obciążeni obowiązkami domowymi, również egzekwowanie czynności zalecanych przez rodziców jest bardziej konsekwentne w przypadku młodzieży z niezaburzoną karierą szkolną.

W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ma miejsce ograniczenie zakresu i form działalności przez instytucje czasu wolnego oraz ich komercjalizacja. Sprawia to, że młodzież ma ograniczone możliwości korzystania z ich ofert, co sprzyja powstawaniu młodocianych grup przestępczych, wielorako stymulowanych przez dorosłych (R. Toporkiewicz 1986, s. 181).

W naszym artykule koncentrujemy się na problematyce przestępczości młodzieży w województwie przygranicznym. Przytaczane dane liczbowe w większości zostały zaczerpnięte ze statystyk policyjnych.

Sytuacja znajdującego się przy zachodniej granicy Polski województwa gorzowskiego potwierdza wyżej wymienioną tezę. W 1994 roku zaobserwo-

wano tam wysoki wzrost dynamiki przestępczości (121,6% przy średniej krajowej wynoszącej 106,1%), jeden z najwyższych w kraju. W 1995 roku tendencja ta utrzymała się. W pierwszym kwartale nastąpił dalszy przyrost przestępczości (132,9% w stosunku do analogicznego okresu roku ubiegłego). Szczególnie duży jej wzrost zaobserwowano w rejonie ślubickim, gdzie w pierwszym kwartale wszczęto 904 postępowania (o 469 więcej niż przed rokiem — wzrost blisko dwukrotny).

Ogólny wzrost wskaźników przestępczości wynika głównie ze zwiększenia się liczby przestępstw kryminalnych, stanowiących ok. 85% wszystkich naruszeń prawa. W 1994 roku dynamika wszczętych w Gorzowskim postępowań o przestępstwa kryminalne wynosiła 123,4% (wzrost z 9467 do 11 684). W rejonie ślubickim była jeszcze wyższa (133,5% - z 1500 do 2003). W pierwszych trzech miesiącach 1995 roku w województwie gorzowskim odnotowano 30% wzrost wszczętych postępowań o przestępstwa kryminalne, przy czym w rejonie ślubickim wzrost ten wyniósł ponad 100% (z 383 do 788).

Z uzyskanych danych wynika, że najczęściej popełnianymi przestępstwami były kradzieże z włamaniem i kradzieże mienia (58%). Wśród stwierdzonych kradzieży najczęstsze są kradzieże samochodów. W 1994 roku w województwie gorzowskim zgłoszono 1219 przypadków kradzieży pojazdów (około 500 więcej niż w roku ubiegłym). Zgłoszono również 1164 przypadki włamań do pojazdów. W pierwszym kwartale 1995 roku sytuacja przedstawiała się podobnie. Zgłoszono w województwie gorzowskim 476 przypadków kradzieży pojazdów samochodowych. Zdecydowanie najczęściej są kradzione samochody w Ślubicach. W rejonie ślubickim w 1994 roku miało miejsce 578 kradzieży samochodów (47% kradzieży pojazdów w całym województwie gorzowskim). W roku 1995 wskaźnik wzrósł do 51% (243 na ogólną liczbę 476).

W województwie gorzowskim policja notuje częste fałszowanie dokumentów, szczególnie takich, które umożliwiają wprowadzenie na celny obszar Polski pojazdów samochodowych bez uiszczania należnych opłat celnych i skarbowych. W ubiegłym roku zanotowano 680 przestępstw z tej grupy, z tego w rejonie ślubickim 247 (36%). W pierwszym kwartale 1995 roku było ich już 280 (w rejonie ślubickim 190 - 68%). Jest to znaczny przyrost w całym województwie, a szczególnie w nadgranicznych Ślubicach.

Z przedstawionych danych wynika, że zakres i charakter występującej przestępczości wiążą się z przygranicznym położeniem województwa, o czym świadczy nasilanie się ich głównie w strefie przygranicznej, zwłaszcza w Ślubicach.

Innym rodzajem przestępczości ściśle związanym z pograniczem i z napływem cudzoziemców są napady i wymuszenia rozbójnicze, wielokrotnie dokonywane przez i na cudzoziemcach. Przestępczość ta, choć nie tak wielka w liczbach, stanowi poważny problem z uwagi na skutki prowadzące często do narażenia zdrowia i życia. W 1994 roku wszczęto 261 postępowań o tego

rodzaju przestępstwa, w tym 22 o rabunki z bronią w rękę. Z tej liczby 54 wszczęte w rejonie ślubickim postępowania dotyczyły rozbojów i wymuszeń rozbójniczych (dziesięć z użyciem broni). W pierwszym kwartale 1995 roku zanotowano 74 rozboje i wymuszenia (dziewięć z bronią w rękę), z czego w rejonie ślubickim szesnaście (pięć z bronią).

W przestępstwach kryminalnych w 1994 roku brało udział 68 cudzoziemców. W przeważającej mierze byli to obywatele Wspólnoty Niepodległych Państw (w pierwszym kwartale 26 osób). Cudzoziemcy byli sprawcami między innymi 28 rozbojów i wymuszeń rozbójniczych, szesnastu kradzieży mienia, dziesięciu rozbojów z bronią w rękę, ponadto fałszerstw, bójek, pobić i włamań. Cudzoziemcy z krajów byłego Związku Radzieckiego w rejonie Ślubic dokonali jedenastu napadów. Popelniane przez cudzoziemców przestępstwa należą do najpoważniejszych i często są popełniane w sposób szczególnie brutalny. Należy przy tym podkreślić, że nie wszystkie z nich są zgłaszane, co utrudnia ich wykrywalność i podejmowanie działań zapobiegawczych.

Rok 1994 w województwie gorzowskim, podobnie jak w całym kraju — charakteryzował się dalszym wzrostem liczby przestępstw związanych z kradzieżami i włamaniami do samochodów. Liczba zgłoszonych kradzieży pojazdów wyniosła w tym roku w Polsce 49 050. W porównaniu do roku 1993 stwierdzono wzrost o około 500 przypadków (w skali województwa gorzowskiego stanowi to 57,4%). Znaczny wzrost nastąpił również w kategorii włamań do pojazdów. W województwie gorzowskim w 1994 roku zgłoszono 1164 przypadki włamań do pojazdów (o 662 więcej niż w roku poprzednim — przyrost o 43%). Największe nasilenie przestępstw tej grupy ma miejsce na terenach przygranicznych. W rejonie Ślubic w 1994 roku stwierdzono ogółem 578 przypadków kradzieży pojazdów, z których odzyskano 117 (20,2%). W stosunku do ogólnej liczby 1219 przypadków w województwie gorzowskim liczba 578 stanowi 47,4%. W tym samym okresie w rejonie ślubickim stwierdzono 125 przypadków włamań do pojazdów. Zidentyfikowano zaledwie jedenastu sprawców włamań (8,8%).

Rejon ślubicki jest w województwie gorzowskim najbardziej narażony na kradzieże samochodów — popełnia się tu blisko połowę (47,4%) tego typu przestępstw w Gorzowskiem.

Sytuację w omawianym okresie w rejonie ślubickim ilustrują poniższe dane:

wszczęte dochodzenia	- 378,
przestępstwa stwierdzone	- 359,
przestępstwa popelnione przez nieletnich	- 10 (2,8%),
wykryto sprawców	- 39 (10,8%),
podjejranych	- 50,
w tym:	
doroślých	- 36,
nieletnich	- 14,
cudzoziemców	- 2.

Podjęte przez policję działania przeciw złodziejom i włamywaczom do samochodów doprowadziły w Słubicach do zlikwidowania wytwórni fałszywych dokumentów.

Dokonywane w Słubicach kradzieże mają miejsce równomiernie we wszystkie dni tygodnia z nieznacznym wzrostem w soboty i niedziele. Około 80% przestępstw jest popełnianych w okresie dnia. Około 70% kradzionych pojazdów to samochody marek zachodnich, a 75% z nich to pojazdy cudzoziemców.

Ostatnie lata cechują się wzrostem przestępczości nieletnich. Świadczą o tym dotyczące całej Polski dane, z których wynika, że w roku 1991 liczba dzieci i młodzieży, wobec których orzeczono kary sądowe, wzrosła o 34,3% w stosunku do roku 1989. Największy przyrost ma miejsce wśród młodzieży w wieku 18-20 lat (J. Werbanowska 1993, s. 205).

W 1994 roku na terenie województwa gorzowskiego ujawniono 1064 nieletnich sprawców, którzy popełnili 1732 czyny karalne. W stosunku do 1993 roku oznacza to wzrost przestępczości nieletnich — sprawców o 372 (34,9%), popełnionych przez nich czynów o 420 (przyrost o 24,2% w stosunku do roku poprzedniego).

Tabela I

Przestępczość nieletnich
w województwie gorzowskim

Rok	Czyny karalne nieletnich	Nieletni sprawcy	Procentowy udział w ogólnej liczbie przestępstw
1990	1298	824	12,1
1991	1285	581	12,0
1992	1314	531	9,8
1993	1312	692	9,6
1994	1732	1064	11,0

W roku 1994 przestępczość nieletnich znacznie wzrosła w porównaniu z poprzednim okresem. Wzrost ten wyniósł 53,7% (o 372 osoby) i był najwyższy w okresie ostatnich czterech lat. Znacznie przekroczył najwyższy dotychczas wskaźnik z 1990 roku, w którym to odnotowano 824 nieletnich sprawców. W 1994 roku wystąpił również najwyższy w porównywanym okresie wzrost liczby popełnionych przestępstw (32%). Udział czynów karalnych popełnionych przez nieletnich na terenie województwa gorzowskiego w 1994 roku w ogólnej liczbie przestępstw wyniósł 11,0% (w 1993 roku 9,6%).

W 1994 roku nieletni dokonali dwóch zabójstw (11,8% przestępstw tej kategorii), 38 uszkodzeń ciała (15%), czterech zgwałceń (10,5%), 515 kradzieży mienia (14,5%), 53 kradzieży z włamaniem mienia społecznego (6,7%),

753 kradzieży z włamaniem mienia prywatnego (15,9%) oraz 35 rozbojów i wymuszeń rozbójniczych (12,6%).

Ogółem popełnili w województwie gorzowskim 1700 przestępstw o charakterze kryminalnym, co stanowi 12,3% ogółu przestępstw tej kategorii.

Zagrożenie przestępczością na różnych obszarach województwa jest zróżnicowane. Najwięcej przestępstw popełniają nieletni w rejonie Gorzowa i Strzelce Krajeńskich, gdzie ich udział w ogólnej przestępczości wynosi ponad 13% (odpowiednio 13,2% i 13,9%).

W ostatnim roku obserwowany jest wzrost przestępczości nieletnich w Gorzowskim z 818 czynów popełnionych przez 296 sprawców tej kategorii do 1064 popełnionych przez 422 sprawców.

Tabela 2

Zagrożenie przestępczością nieletnich w województwie gorzowskim

Rejon województwa	1993			1994		
	liczba czynów przestępczych	liczba nieletnich sprawców	procentowy udział w ogólnej liczbie przestępstw	liczba czynów przestępczych	liczba nieletnich sprawców	procentowy udział w ogólnej liczbie przestępstw
Gorzów	818	296	10,6	1064	422	13,2
Strzelce	75	64	10,3	135	97	13,9
Choszczno	133	68	13,7	125	99	10,6
Międzyrzecz	117	75	6,9	192	175	8,7
Myślibórz	51	58	6,0	86	119	7,4
Słubice	118	131	6,7	130	148	5,7
Łącznie	1312	692	9,6	1732	1064	11,0

Porównując przestępczość nieletnich i dorosłych obserwujemy, że najniższy wskaźnik ma ona w przygranicznych Słubicach. Można przypuszczać, że w tym mieście częściej w kolizję z prawem wchodzi osoby dorosłe, młodzi bowiem nie radzą sobie z konkurencją profesjonalistów.

Zdecydowaną większość przestępstw nieletni popełnili na terenie miast (84%), co może wiązać się z większą anonimowością i mniejszą niż w środowisku wiejskim kontrolą społeczną.

Wśród ogółu nieletnich sprawców przestępstw dominują chłopcy. W województwie gorzowskim stanowili oni 95,8% sprawców czynów karalnych. Jest to zgodne z sytuacją charakterystyczną dla całego kraju, gdzie wspomniany odsetek w 1991 roku wynosił 88,7% (J. Werbanowska 1993, s. 208).

Z ogólnej liczby 1732 czynów karalnych w 1994 roku 999, czyli 57,6% popełniono indywidualnie, w 498 przypadkach sprawcy działali dwójkami, natomiast 235, czyli 13,5% było wynikiem działań grupowych.

Szczególnej uwagi wymaga fakt popełnienia 370 przestępstw nieletnich wspólnie z osobami dorosłymi (21,3% przestępstw - co piąte). Włączanie

nieletnich do działalności przestępczej nasila się; jest to często występujące w ostatnim okresie zjawisko demoralizacji młodzieży przez dorosłych. Niepokojący jest także udział w przestępczości nieletnich, którzy nie ukończyli trzynastego roku życia. W 1994 roku wynosił on 3,2% ogółu, co w sposób wyraźny świadczy o braku właściwej opieki nad tą grupą nieletnich. W 1994 roku ponownie weszło w konflikt z prawem 96 nieletnich (9,6%). Osiemnaścioro spośród nich karanych było za podobne czyny, natomiast 78 za inne niż popełnione uprzednio. W roku ubiegłym 183 nieletnich (17,2%), którzy weszli w konflikt z prawem, nie uczyło się, a 71 (6,6%) dokonało czynu karnego pod wpływem alkoholu.

Nowym zjawiskiem, zaobserwowanym na szerszą skalę w 1994 roku, były przypadki kradzieży rozbójniczych, wymuszeń i rozbojów, których sprawcami byli nieletni. Ofiarami tych czynów byli uczniowie, którym w pobliżu szkół bądź w salonach gier odbierano pieniądze i przedmioty wartościowe. Sprawcami byli w większości przypadków działający w grupie uczniowie starszych klas szkół podstawowych.

Znaczny jest odsetek młodzieży nadużywającej alkoholu i zagrożonej narkomanią. W ewidencji policji znajduje się w Gorzowskiem 165 nieletnich nadużywających alkoholu (35 w wieku 13-15 lat oraz 130 powyżej 15 lat).

W 1994 roku było w ewidencji blisko stu nieletnich odurzających się, głównie „wączaczy”, liczba ta jednak nie odzwierciedla w pełni skali tego zjawiska.

Literatura

- DYONIZIAK R., IWANICKA K., KARWIŃSKA A., PUCEK Z. (1994), *Spółeczeństwo w okresie zmian. Zarys socjologii ogólnej*, Kraków.
- JAROSZ M. (1986), *Bariery życiowe młodzieży*, Warszawa.
- KOZACZUK F. (1994), *Świat wartości młodzieży z symptomami niedostosowania społecznego*, Rzeszów.
- MALEWSKA H., PEYRE V. (1968), *Rozwój ekonomiczny, ruchliwość ludności a proces wykołejania się*, „*Studia Socjologiczne*”.
- MĄDRY E. (1987), *Normy moralne a przestrzeganie prawa wśród młodzieży*, [w:] *Pedagogika społeczna w perspektywie przemian gospodarczych*, red. A. Radziewicz-Winnicki, Katowice.
- PYTKA L., ZACHARUK T. (1995), *Wielowymiarowa geniza zaburzeń przystosowania społecznego*, [w:] *Pedagogika społeczna*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa.
- RADZIEWICZ-WINNICKI A., STANKOWSKI A. (1992), *Patologia społeczna w Polsce (założenia metodologiczne, zagadnienia ogólne, wybrane wskaźniki)*, [w:] *Pedagogika społeczna u schyłku XX wieku (zagadnienia wybrane)*, red. A. Radziewicz-Winnicki, Katowice.
- TOPORKIEWICZ R. (1986), *Socjologia wychowania*, Warszawa.
- WERBANOWSKA J. (1993), *Przestępczość i zachowania dewiacyjne*, [w:] *Sytuacja dzieci i młodzieży w Polsce*, Warszawa.
- ZACHARUK T. (1989), *Podatność na sytuacje pokusy a poziom przystosowania społecznego młodzieży*, „*Opieka-Wychowanie-Terapia*” nr 2.

ZDZISŁAW WOŁK

**PROBLEME DER KRIMINALITÄT IM GRENZGEBIET
AM BEISPIEL DER WOJEWODSCHAFT GORZÓW
(ZUSAMMENFASSUNG)**

Die Öffnung Polens auf den Westen hat die Grenzregionen belebt, wo eine verstärkte vor allem wirtschaftliche Aktivierung der lokalen Gesellschaften zu beobachten ist. Besonders sichtbares Merkmal der aufwachenden Marktwirtschaft sind die Märkte, die nicht selten den Geschäftsleuten eine Anfangsbeschäftigung anbieten. Ökonomische Entwicklung wird durch Erscheinungen der gesellschaftlichen Pathologie und vor allem durch den Wachstum der Kriminalität begleitet.

Im Beitrag wurden die Probleme der Jugendkriminalität in der Wojewodschaft Gorzów dargestellt. Daraus folgt, daß der Umfang und Charakter der auftretenden Kriminalität mit der Grenzlage dieser Wojewodschaft verbunden sind, was durch ihre Verstärkung hauptsächlich in der Grenzzone, besonders in Słubice, bewiesen wird.

Im Vergleich zu den Gebieten aus der Mitte der Wojewodschaft dominieren in den Grenzgebieten die Erwachsenenkriminalität sowie die Vergehen, die von Erwachsenen gemeinsam mit Jugendlichen begangen werden.